

การผลิตผ้าย้อมคราม

ต้นคราม เป็นไม้พุ่มตระกูลถั่ว ชอบน้ำน้อย แดดจัด บริเวณที่เหมาะสมแก่การปลูกจึงมักเป็นที่ดอนโล่ง เช่น หัวไร่ ปลายนา คันคูของบ่อปลาและต้องตายหญ้าเสมอ เพื่อให้ต้นครามได้รับแดดจัดเต็มที่ ใบครามสด หรือทั้งกิ่งทั้งใบแก่และใบอ่อนประมาณ 8 กิโลกรัม จึงได้เนื้อครามปนปูนขาว 1 กิโลกรัม ย้อมฝ้ายได้ประมาณ 200-300 กรัม จึงต้องปลูกต้นครามค่อนข้างมาก ยิ่งถ้าทำฝ้าย้อมครามตลอดปี เพื่อการค้า ยิ่งต้องปลูกประมาณปีละ 5 - 6 ไร่ พอต้นครามอายุ 3 เดือน ให้สีครามมากที่สุด ต้นครามสูงประมาณ 1-2 เมตร ใบประกอบแบบขนนกเรียงสลับ ปลายใบเดี่ยว ใบย่อยรูปรี ดอกช่อออกตามซอกใบ ดอกย่อยรูปดอกถั่ว กลีบดอกสีชมพู ผลเป็นฝัก มีทั้งฝักตรงและฝักโค้ง ภายในฝักมี 7-12 เมล็ด ระบบรากเป็นระบบรากแก้ว ลำต้นประกอบด้วยข้อและปล้อง มีตาและตาดอกเกิดขึ้นบริเวณข้อ แล้วเกิดเป็นช่อดอกในภายหลัง

การก่หม้อครามเตรียมน้ำย้อม ซึ่งเนื้อครามเปียก 1 กิโลกรัม ผสมน้ำขี้เถ้า 3 ลิตร ในโอ่งดิน โจงน้ำย้อม ทุกเช้า-เย็น สังกะสี กลิ่น และฟอง วันที่ 3 ไขมะขามเปียก 100 กรัม ต้มกับน้ำ 1 ลิตร พักให้เย็น ผสมลงไป ในโอ่งน้ำย้อม โจงครามทุกวันและสังกะสีต่อไป ซึ่งน้ำย้อมจะใสขึ้น เปลี่ยนเป็นสีเขียวปนน้ำเงิน กลิ่นหอมอ่อน ฟองสีน้ำเงิน โจงครามทุกวันจนกว่าน้ำย้อมจะเป็นสีเหลืองอมเขียวหรือเขียวยอดตอง ชุ่นขึ้น ฟองสีน้ำเงินเข้มวาว ไม่แตกยุบ แสดงว่าเกิดสีคราม (indigo white) ในน้ำย้อมแล้ว ซึ่งใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 7 วัน

การย้อมคราม สีครามในน้ำย้อม (indigo white) แทรกเข้าไปอยู่ภายในโครงสร้างของเส้นใยฝ้ายได้ดี เมื่อยกเส้นใยพ้นน้ำย้อม สัมผัสกับออกซิเจนในอากาศ สีครามจะถูกออกซิไดส์เป็นสีน้ำเงิน (indigoblue) ซึ่งอยู่ภายในเส้นใย เส้นใยที่ย้อมติดสีครามได้ดีจึงเป็นเส้นใยเซลลูโลสที่มีหมู่ -OH ในโครงสร้าง โดยเฉพาะใยฝ้าย ดังนั้นก่อนย้อมต้องทำความสะอาดฝ้ายและทำให้ฝ้ายเปียกด้วยน้ำสะอาด หากล้างฝ้ายไม่สะอาด เมื่อนำไปย้อมจะทำให้สีครามในน้ำย้อมเปลี่ยนไป ย้อมไม่ติด หรือหม้อหนี หากทำฝ้ายเปียกน้ำไม่ทั่ว เมื่อนำไปย้อม สีครามแทรกเข้าเส้นใยไม่สม่ำเสมอทำให้เกิดรอยต่าง เส้นใยเรยอนที่โรงงานอุตสาหกรรมนำเศษฝ้ายและเศษไม้มาปรับแต่งเป็นเส้นใยขนาดเล็ก สม่ำเสมอ นุ่ม มันวาว ย้อมติดสีครามได้ดี ให้สีน้ำเงินเข้ม สวยงาม แต่ทนต่อการนึ่งหม่นน้อยกว่าใยฝ้าย

การดูแลน้ำย้อมในผ้าคราม การดูแลน้ำย้อมในหม้อครามให้ย้อมได้ทุกวันเช้า - เย็น ติดต่อกันนาน ๆ เป็น ขั้นตอนที่ยากที่สุดในการทำสีคราม แต่ถ้าช่างย้อมเข้าใจสีครามและหมั่นสังเกต อีกทั้งซื้อตรงสม่ำเสมอในการปฏิบัติ จะสามารถดูแลหม้อครามแต่ละหม้อได้นานหลายปี การดูแลหม้อครามเป็นงานที่ทำหาย และเป็นตัวชี้วัดความชำนาญของช่างย้อม ซึ่งส่วนใหญ่ใช้เวลาฝึกฝน สังเกต และทดลองทุกวันตลอด ๓ - ๕ ปี ถ้าอยากเรียนลัดเป็นช่างที่ชำนาญการย้อมครามภายใน ๑ ปี ต้องรู้จักสีครามให้ดีหลักการสำคัญ ต้องช่างสังเกตและสม่ำเสมอ ฝึกความชำนาญวิธีใดวิธีหนึ่ง ไม่ควรเปลี่ยนวัตถุดิบที่เคยใช้ และแต่ละกลุ่มไม่ควรเปลี่ยนคนย้อมและดูแลหม้อครามเช้าและเย็น ต้องต้มน้ำย้อมยกขึ้นสูงประมาณ ๑ ฟุต แล้วเทน้ำย้อมกลับคืนลงหม้อเดิม ๔ - ๕ ครั้ง เรียกว่าโจกคราม ลักษณะของน้ำย้อม วันแรกสีน้ำเงิน ฟองใสไม่มีสี แต่กยุบตัวเร็ว กลิ่นเนื้อคราม น้ำย้อมเหลว วันต่อไปน้ำย้อมใสสีน้ำตาล กลิ่นและฟองเหมือนเดิม ประมาณวันที่ ๗ จะได้กลิ่นหอมเฉพาะตัวของสีคราม น้ำย้อมจะเป็นสีเขียว ฟองสีฟ้าใสแตกง่าย ประมาณวันที่ ๑๐ - ๑๕ กลิ่นสีครามแรงมากขึ้น ผิวหน้าของน้ำย้อมเป็นสีน้ำเงินเข้ม เมื่อปาดผิวหน้าจะเห็นน้ำย้อมสีเหลืองเข้มปนสีเขียวอ่อน เมื่อโจกครามจะเห็นน้ำย้อมหนืด ชุ่นขึ้น เกิดฟองสีน้ำเงินเข้มชุ่น เป็นเงาสีเทา ไม่แตก และเห็นริ้วสีน้ำเงินของ Indigo blue ที่เกิดจาก Indigo white ในน้ำย้อมถูกออกซิไดส์โดยอากาศ การเกิดสีครามเช่นนี้ คนทำสีครามเรียกว่าหม้อนิลมา

การทำผ้ามัดย้อมครามวัสดุและอุปกรณ์ในการทำ

1. ผ้าฝ้ายสีขาว ขนาด (กxย) 11 นิ้ว
2. เชือกฟาง
3. กรรไกร
4. มีดเล็ก

ขั้นตอนการทำ (ผ้ามัดย้อม)

1. เตรียมผ้าฝ้ายสีขาว ที่ผ่านการต้มแยกกวาดแล้ว นำมามัดด้วยเชือกฟาง ให้ได้ลายที่ต้องการ
2. การมัดย้อมต้องมัดผ้าด้วยเชือกฟางให้แน่น ถ้ามัดไม่แน่น เมื่อนำไปย้อมคราม จะทำให้ น้ำย้อมคราม ซึมเข้าเนื้อผ้า ทำให้ไม่เกิดลาย
3. ตรงที่มีดเชือกฟาง จะมีลายสีขาว
4. นำผ้าที่มัดลาย เรียบร้อยแล้ว ไปย้อมคราม ประมาณ 10 นาที
5. นำผ้าที่ย้อมคราม แล้วไปล้าง ในน้ำสะอาด
6. ตัดเชือกฟางที่มัดผ้าออก แล้วนำไปล้างจนน้ำใส แล้วจะได้ผ้าเช็ดหน้ามัดย้อมคราม นำไปใช้ต่อไป

